

DOKUMENTACE ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ
FACULTY OF FINE ARTS

ATELIÉR MALÍŘSTVÍ 1
STUDIO PAINTING 1

OKOLÍ
SURROUNDINGS

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DIPLOMA THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

Bc. ŠÁRKA PELIKÁNOVÁ

MgA. VASIL ARTAMONOV

BRNO 2019

OBSAH:

TEXTOVÁ ČÁST

s. 4 – 13

OBRAZOVÁ ČÁST

s. 14 – 24

TEXTOVÁ ČÁST

ANOTACE

Soubor maleb o názvu OKOLÍ vychází z mého dlouhodobého zájmu o pozorování všedního světa. V závěrečné práci se navracím ke své rodině, do rodné vsi. Pohlížím na své okolí s vděčností a nostalgií. S vděčností za tak bezstarostné, láskyplné dětství, za pracovitost, které nás rodiče od mala učili. S nostalgií hledím na to, co zatím zůstává v okolí vesnice stejné, s lítostí pak na vše, co se mění. Během tvůrčího procesu se věnuji zkoumání map, zaznamenávání tvarů rybníků, domů i cest. Výsledný soubor maleb však zužuji na zdejší lesy, jejich proměny a práci v nich. Malby s opakujícími se vzory působí na první pohled vyprázdněným estetickým dojmem, jako čistě námětová hříčka. Ve skutečnosti do tohoto dekorativního opakování vnáším osobní zkušenost, opakující se rodinné příběhy, které se děly, dějí a které chci pomocí této stylizované formy zachytit.

ÚVOD A INSPIRACE

Diplomovou práci vnímám jako poměrně stresující záležitost. Při volbě zadání jsem tak inklinovala k tématice vlídné a mně příjemné, aby bylo překonávání obav a nejistot snazší. Kam jinam se tedy uchýlit než do míst, kde je mi dobře, k lidem, na kterých mi záleží.

Silným impulzem, inspirací však byla i přeměna krajiny, kde zeleň mizí čím dál rychlejším tempem. Pohled na zmizelé lesy je skličující a těžko se na něj zvyká. Snad to mne vedlo k potřebě zachytit díry, které po lesích zůstávají, i snahy o jejich zaplnění.

CÍLE PRÁCE

Jedním z hlavních cílů byla snaha zbavit se strachu a dosáhnout bezprostředního prožitku malby bez vnitřní mentální kontroly a kritiky. Pracovat na uvolnění a překonávání sebe sama. Sžít se s olejomalbou i většími formáty obrazů.

POPIS

Závěrečná práce je souborem dvou velkých, několika středních i malých formátů, jejich námětem i obsahem je tematika lesního prostředí. Jako leitmotivem obrazy proplouvá námět práce a rodinných setkání.

POSTUP

Na začátku cesty k závěrečné práci jsem pokračovala v konceptuální obouřuční synchronizované malbě, které jsem se věnovala v minulém semestru. Postup této konceptuální malby byl následující: oběma rukama jsem současně tvořila tentýž tah. Vizuální kontrolu jsem však věnovala pouze levé ruce. Tedy ruce nedominantní. Tím jsem docílila jakési přirozené chyby a pokřivenosti malovaných objektů na obou obrazech. Námětem byly všední výjevy z mého okolí, z mé domoviny – jako například boty, holinky, srnky. Obrazy, které takto vznikaly, se pohybovaly na hranici naivistické malby a abstrakce.

Když jsem došla do bodu vyčerpání tohoto způsobu tvorby, zacílila jsem na zkoumání okolí z pohledu geografického. Překreslovala jsem různé fragmenty naší vesnice z mapy. Tvary domů, rybníků, lesů, cest. Poprvé jsem se tak zamýšlela nad tvaroslovím rybníků, které patří naší rodině. Říkáme jim: Horňák, Dolňák, Bahňák, Koupálko, N1, N2 a Tůňka.

Další kroky tak vedly k abstraktním útvarům, vycházejícím z reálných územních plánů. Rybníky jsem nejprve utvářela pomocí olejových barev – některé v lazurových vrstvách, jiné ve větší „pastě“. Hledání ideálnějšího technologického zpracování mne zavedlo k experimentálnějším způsobům. Jako nejlepší z nich se ukázalo lití balakrylové barvy přímo na plátno. Pomocí naklápění a různých úklonů tekla barva podobně jako voda a zanechávala tak viditelné mapy připomínající odraz nebe. I tato cesta experimentu časem ztrácela na atraktivitě. Proto jsem se posunula ve svém mapování rodného okolí k lesům. A právě lesy se staly hlavním námětem výsledné diplomové práce.

ZÁLESÍ

V kopcovité Vysočině někde mezi poli, loukami, rybníky a lesy nachází se vesnice Zálesí. Jak její jméno napovídá, sídlí za lesem. Ten les byl do nedávna hluboký. V posledních letech se však potýkáme s přemnoženým kůrovcem. Lesy tu mizí nezadržitelným tempem a proměna krajiny je pro mne – navracející se rodačku – děsivou podívanou. Jakoby někdo přepisoval historii, jakoby někdo přepisoval vzpomínky.

Les, který se tváří jako samostatná celistvá entita, je složen z dílčích úseků mnoha majitelů. Ti část lesu zdědili nebo stromy sami vysázeli, starali se o ně, patří jim, patří nám. Kůrovec si však nárokuje celý les. Hranice ne-hranice. Napadený úsek je třeba pokácet co nejrychleji a nedat tak malému škůdci prostor pro rozmnožení se do lesů sousedních. Přesto se boj, který s ním vedeme zdá být nekonečným a předem prohraným. Všechno mizí. Ať jsou stromy mladé nebo staré, nemilosrdně pod zvuky pil padají k zemi. Práce několika generací před námi je rázem srovnána se zemí a po lese zůstává jen díra.

OBRAZY

DÍRA PO LESU V ZATÁČCE

Když poprvé projíždím zatáčkou, kde zmizel les, padá na mě tíseň a zděšení. Díra. Pohled na ostrou výseč plochy je absurdní. Ostré hrany vykáceného lesa, zdá se, přesně opisují územní útvar majitele pozemku. Působí to směšně. Z hranaté díry trčí pařezy, všude je spousta větví, ve škarpách silnější kmeny připravené k odvozu. Z toho už nastává smutno a stesk po dobách, kdy silnice vedla hustým lesem, že ani nebe nebylo v dohlednu.

Olejomalba *Díra po lesu v zatáčce* je ilustrativním zachycením tohoto výjevu. Plošná zeleň symbolizuje vzrostlý, stále stojící les, tmavá plocha v pozadí hranaté výseče má asociovat temno - díru, zároveň však může připomínat lesní zeminu, jehličí. Místy přechází v tmavě hnědou, červenou a zelenou barvu. Z této plochy trčí pařezy odlišných odstínů hnědé a béžové barvy. Jsou tak připomínkou dlouholetých smrků. Na okraji pozemku se vyskytovaly i břízy, které sice nebyly napadeny kůrovcem, přesto je majitel pokácel také. Tmavá plocha je tak narušena bílým březovým dřevem. Spodní plocha pod „dírou“ je v odstínech béžové, hnědé a symbolizuje navazující pole.

Zatímco větší plochy jsou tvořeny kombinováním různých barev, které splývají, vzájemně se prostupují, doplňují, barevnost pařízků je utvářena plošně. Snažím se o hledání příjemných kombinací barev světlé a tmavé plochy, následně je nanáším bez dalšího stínování, detailů. Tak jako v přírodě nic není stejné i když se to trochu jako stejné jeví, ani tyto pařezy nejsou nikdy zcela identické. Během malby střídám různé odstíny světlého i tmavého dřeva, měním tvar, výšku, šířku.

Hra s řádem a narušením

Kompoziční zasazení tvaru lesa do formátu je hravé. Rohy „díry“ (temné plochy) se v některých případech dotýkají téměř okraje plátna. Současně tak utvářejí podlouhlé trojúhelníky zelené, béžové plochy a dvou zelených pruhů po okraji. Tím vznikl jakýsi přirozený rám hlavnímu prostoru dění.

Při malbě vycházím z následující zkušenosti: když se sází stromy, sází se podle určitých pravidel. Rozestupy mezi jednotlivými smrky by měly být stejně velké právě tak, aby ve výsledné ploše byly rozeznatelné diagonály zasazených stromků. Když vyrostou, pravidelnost řádu se najednou ztrácí a mezi vzrostlými kmeny není patrná. Po pokácení zase znovu vidíme podle pařezů, že trocha toho řádu v lese zůstala. Pokouším se o zachování řádu, který je však narušen “náletovými” stromy, i mezerami, které jsou občas delší nebo naopak kratší, podle toho, kde bylo možné strom zasadit. Břízy na okraji lesa, svou bílo-černou kůrou vnáší ruch do barevného uspořádání lesa.

TŘI GENERACE NAŠEHO LESA

Malba tří generací je zjednodušeným schematizovaným zachycením reálií, které zároveň nesou v pozadí příběh o rodinné snaze, práci i o podmínkách, které naše úsilí znesnadňují. Vypovídá o neustálém běhu. O koloběhu, který se opakuje, o práci, která nekončí. Prostor je rozdělen do tří plánů – jednotlivých „generací“.

/1. generace

Kdybychom se na náš les podívali před 20 lety, viděli bychom poměrně celistvý a dobře prosperující les. Všechno to začalo asi tak před 12 lety, kdy velká vichřice polámala hektar našeho lesa jako párátka.

Po nějakém čase, vyklízení od popadaných kmenů, ořezaných větví, přišel správný čas k sázení stromků. Rodiče, sourozenci, babička, strýčkové i tety, sestřenice i bratřenci – byla to tenkrát asi naše nejpočetnější lesní „brigáda“, na kterou všichni rádi vzpomínáme. Les se tak poprvé stal místem setkání a společného díla, podobně jako u našich předků.

První generací označuji lehce povyroslé stromky rostoucí v obraze na horním okraji plátna.

/2. generace

Les, který si vyžádala první živelná pohroma, byl pevný, hustý a chránil další jeho části. Když přišel další víchř o pár let později, dopadlo to o něco lépe. Stromy popadaly, ale ne v tak velkém měřítku jako poprvé. Zase se odklízelo, pálilo, sázelo...

V malbě zaujímají tyto vysázené mladé smrčky „2. generace“ největší plochu.

/3. generace

Není divu, že poslední nechráněnou část lesa napadl kůrovec. To už se dostáváme do současnosti. Stromy tentokrát kácíme (na místo větru) sami. Kácení, řezání a pálení větví, všechny potřebné úkony před sázením nové generace. Vzniká další „díra“ po lese, další trčící pařezy...

Tuto třetí, odcházející generaci na obraze symbolizuje jen několik pařezů od pokácených stromů.

VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY

Volba výrazových prostředků vycházela z mého současného malířského stádia. Ještě před rokem jsem se pokoušela o první olejomalby formátů A6. K velkému formátu jsem hledala cestu pozvolně. Pro tuto práci však bylo důležité opustit komfortní zónu malých a středních formátů, aby plocha lesa lépe vyzněla ve své velikosti. Také v olejomalbě jsem teprve objevovala na nové možnosti, bylo proto pro mne důležité neuhýbat ani z této techniky.

TECHNOLOGICKÝ POSTUP

Na připravené, našepsované plátno nanáším nejprve lazurní vrstvu jednotlivých barevných výsečí – zelené, béžové a temně hnědé. Po zaschnutí přidávám další vrstvu, na níž následně přidávám první pařezy a stromky. Nejprve nanáším kmínky – svislé čáry v různých odstínech hnědé. Poté přidávám zelené větvičky lomené různými tóny. Některé jsou plastičtější, jiné naopak zapadají v ploše.

Při sázení stromků na plátno se držím zažitých principů, se kterými se opakovaně potýkáme v lese. Mezi jednotlivými smrčky by měl být vyměřen stejný rozestup. V celku by tak v ideálním případě tvořily řady, které by současně fungovaly i jako diagonály. Nám se však obvykle nepodaří tohoto požadovaného ideálu dosáhnout. Řád je narušen příliš suchou zemínou, pařezem, který je v místě, kde by měl být stromek zasazen nebo jen obyčejnou lidskou chybou – přehlédnutím díry například. Během malby si přehrávám lesní scény v mysli, bavím se nad vzpomínkami.

Řady mé jsou poměrně vzorné, pravidelné. Cesty mé sestry budou naopak více chaotické, protože sází téměř dvojnásobně rychlým tempem. Maminčin styl je průsečíkem zmíněných. A když už nezbyvá tolik řad, aby každý měl jednu sám pro sebe, seskupíme se a sázíme zbývající místa společně. Tím teprve vznikají potíže. Stromky vybočí, řada se začne stáčet nebo se rovnou rozdvojí, omylem se stromek vynechá nebo se naopak zasadí i do děr, které byly považovány za špatné. V místě, kde měl být stromek jeden, jsou tak při sobě dva až tři. Stejně principy řádu i chaosu opakuji i na plátně.

Když se kontroluje, zda je smrček pevně zasazen, zatahá se s citem za jeho špičku. Bohužel se někdy stane, že tah není dobře odhadnut a špičku nechtěně utrneme. Proto i na mé malbě některým smrčkům chybí špičky. Podle několika uschlých a několika náletových stromků rozpoznáváme, že už na zasázenou část lesa („druhou generací“) hledíme s jistým časovým odstupem – z pohledu současnosti, kdy „třetí generace“ právě padla k zemi.

Pozornost v obraze může upoutat jeden statný rostoucí kmen v horní části malby. Rostoucí modřín, který přečkal všechny vichřice je spjat s rodinnou vzpomínkou. Proto jsem považovala za nutné jej na obraze nepopírat, přestože činí malbu výpravnější a ilustrativnější.

V poslední části obrazu jsem nejprve v lazurové vrstvě naznačila tmavou plochu, po zaschnutí jsem do ní vsadila několik pařezů. Poté jsem se znovu vrátila k tmavé ploše a ještě naposledy k další vrstvě pařezů, abych doladila barevnost vůči reálnému pozadí a dosáhla citelnější plasticity.

NATÍRÁNÍ STROMKŮ

Natírání stromků patří mezi specifické činnosti a to především kvůli nátěru, který není příliš lákavého charakteru. Skládá se z: kravích exkrementů, maznice, popela, vody a vápna. Během tekutého stavu je směs béžová, po zaschnutí zbledlá. Činnost je to velmi důležitá. Špička stromku je, jak už bylo řečeno téměř nepostradatelná. Aby ji zvěř neokusovala, ošetřujeme ji touto přírodní směsí. V malbě opět vytvářím drobné stopy po našem zásahu. Špičky ve směsi máčíme nebo je natíráme rukou (v rukavicích). Každý si nese kyblík se svou směsí a vršek stromku v kyblíku buď vymáchá a oklepe nebo materiál nabere do rukou a na špičku jej otře. První způsob je rychlejší, ale pracovníka více zašpiní, materiálem se plýtvá, často skápně na zem. Druhý způsob je šetrnější vůči stromkům i materiálu, ale je výrazně pomalejší. Stromky na plátně jsou stejně tak občas sotva ošetřené, místy pak příliš obalené směsí. V opakujícím se dekoru tak rozpoznávám, kudy šla například má teta, mamka, sestra nebo kudy jsem šla já.

LESNÍ SCÉNY

Rodiče nás od mala vedli k práci. Měli spoustu nápadů, jak si přivydělat peníze společným úsilím. A tak jsme pomáhali s pěstováním česneku, se sbíráním bylin, výlovem ryb nebo třeba se stavěním chaty k pronájmu. Práce v lese nepatřila dříve k mým oblíbeným činnostem. S postupem času jsem pochopila, jak příjemná je to práce. Vůně dřeva, jehličí, v obklopení přírody, v ošumělých šustákových bundách, které jsou místy od smůly, místy propálené od jiskřiček ohně, nastává absolutní pocit svobody a jakési nedosažitelnosti vnějšího uspěchaného světa.

Lesní scény jsou souborem drobnějších maleb, které trochu blíže vypráví o práci členů naší rodiny. Na některých malbách pálíme větve od pokácených stromů, na další společně opékáme buřty k svačině. Tyto výjevy vychází z aktuálního dění.

Způsob malby je jednoduchý, nepřilíš popisný.

KAM SE ŘADIT? INSPIRACE

V malbě se stále cítím jako velký začátečník, který spadá každý den do trochu jiného žánru. Momentálně se cítím asi někde na pomezí malby naivistické a minimalistické s dozvukem konceptuálních tendencí. Také je pro mne, podobně jako pro autory primitivistické malby, inspirativní čistá, upřímná a bezstarostná tvorba dětí. Dětský projev je svobodný, většinu z nich nezajímá, co si kdo bude o jejich dílu myslet, protože ví, že tvoří něco jedinečného, ať se to světu líbí nebo ne. Po vizuální stránce se raduji nad každou nevědomou, přirozenou pokřiveností, kombinovanou perspektivou i nad vypínáním logického uvažování. Tuto uvolněnost jim bez skrytu závidím.

Silnou inspirací mi v posledních 2 letech byli brněnští konceptualisté: Jiří Valoch (nar. 1946), Jan Steklík (1938 - 2017), Jiří Hynek Kocman (nar. 1947) a plzeňský Milan Maur (nar. 1950). Jejich fascinace okolním světem podobá se té mé. Čistota, jednoduchost a jakási „neupovídánost“ je něco, čeho si cením napříč jejich díly.

Jedním z mých oblíbených malířů je Giorgio Morandi (1900 - 1964). Doceňuji, jak pomocí malých barevných odchylek vytváří prostor, hloubku i příjemnou atmosféru obrazu. V mých malbách se lehce dotýkám tohoto přístupu, když se snažím o hledání různých stupňů béžové, hnědé a zelené barvy, abych odlišila jednotlivé pařezy a stromky.

V poslední době jsem si oblíbila také práce Iriny Vasilievny (nar. 1970). Její obrazy tak trochu spojují již zmíněný dětský rukopis a velmi citlivě volené barvy. Podobně jako G. Morandi i tato ruská umělkyně pomocí několika odstínů vytváří velmi atmosférická díla. Mezi nimi najdeme i několik maleb s lesní tematikou. Námětem je často pohled do lesa z cesty, která jím prochází. Stromy jsou vysoké, na některých malbách zasypané sněhem. Tahy působí poměrně jistě, bezprostředně, hravě.

Pro práci se vzory, rytmizací prvku je v našem prostředí charakteristické jméno Petra Kvíčaly (nar. 1960) i mnoha jeho žáků.

ZÁVĚR – ZHODNOCENÍ, NÁMĚTY PRO POSUN

Na první pohled by se mohlo zdát, že malby mají působit jako ekologický apel v rámci globální krize. Země se otepluje, kůrovec se množí tempem, které se nedá udržet na uzdě. Stromy rezaví, krajina se proměňuje a země bez lesů prahne ještě více. Ano, svým způsobem se pomocí obrazů dotýkám i tohoto globálního pohledu.

Primárně však neuvažuji v takto širokém záběru. Věnuji se spíše lokální scéně, která se mne přímo dotýká, které jsem součástí. V jednoduchých stylizovaných lesích nacházím a vpisuji rodinný příběh, příběh našeho lesa, práce, naší pečlivosti, chyb, ale i příběh lesů sousedních, které spoluvytvářejí charakter mé rodné vsi a jejího okolí.

Jedním z hlavních cílů byla snaha o odstraňování strachu během procesu malby, tvořit bez vnitřní mentální kontroly a kritiky. Jak už bylo řečeno, pro uvolnění v malbě jsem nejprve pokračovala v konceptu obouruční synchronizované malby. Soustředění na tahy bylo tak silné, že na obavy a shazování sebevědomí nezbýval prostor. Tento začátek mi poskytl vědomí, že i takto jednoduchý princip může být zábavný, zajímavý i ve své prostotě a nedokonalosti.

Klíčovou byla také kontinuita tvorby. Díky dennímu docházení do ateliéru jsem se sžila s faktem, že ne vždy se všechno podaří a pochopila, že to není nic špatného, ale naopak. Že i z těch nepovedených věcí a myšlenek čas od času vznikne něco dobrého.

Přínosnou je také změna postoje k barvám. Odhození přílišné úcty k nim, jakožto „vzácnému materiálu“, přispělo k uvolnění při malbě.

Soubor lesních maleb vznikl během poslední fáze v bádání napříč tématem okolí. Je tedy mnoho způsobů, jak by se práce dala vylepšit, posunout a s časovým odstupem i lépe popsat, zhodnotit. Mám-li ve stručnosti naznačit, alespoň dosavadní postoj, pak bych ráda více rozvinula myšlenku drobných stop jednotlivých pracovníků, které po sobě zanechávají a vysledovala podrobněji jejich charakteristické prvky. Případně bych rozšířila sérii o další rodinná pracovní setkání - například výlovy rybníků.

OBRAZOVÁ ČÁŠ

V rámci instalace závěrečné práce bude použit pouze výběr z těchto prací.

Srnky, olej na plátně, 80 x 65 cm, 2018

Holinky, olej na plátně, 90 x 85 cm, 2018

N1, balakryl na plátně, 95 x 145 cm, 2019

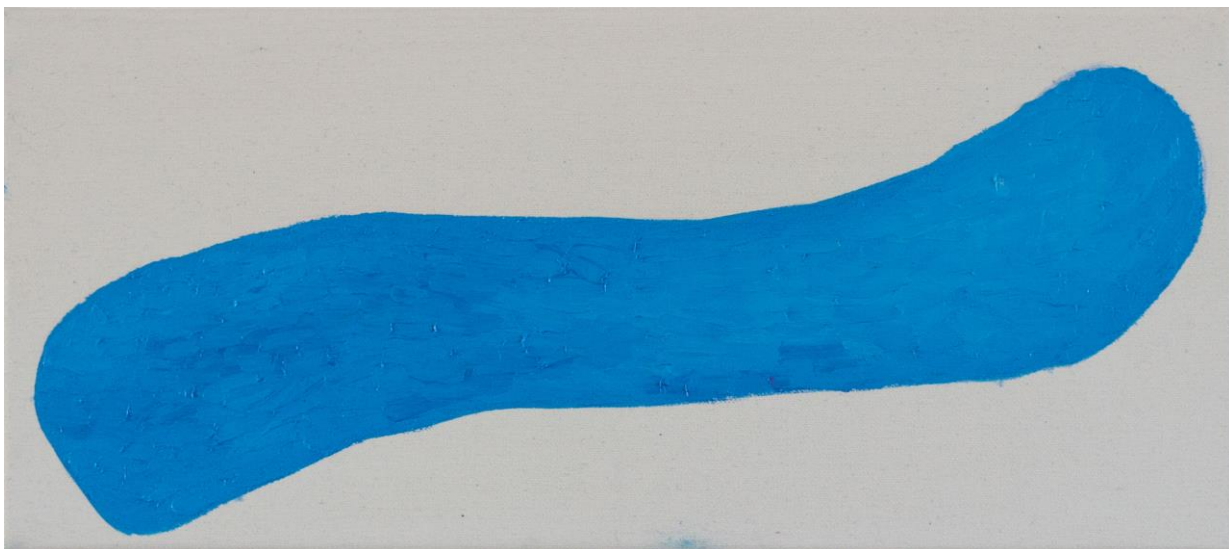
Horňák, balakryl na plátně, 40 x 25 cm, 2019

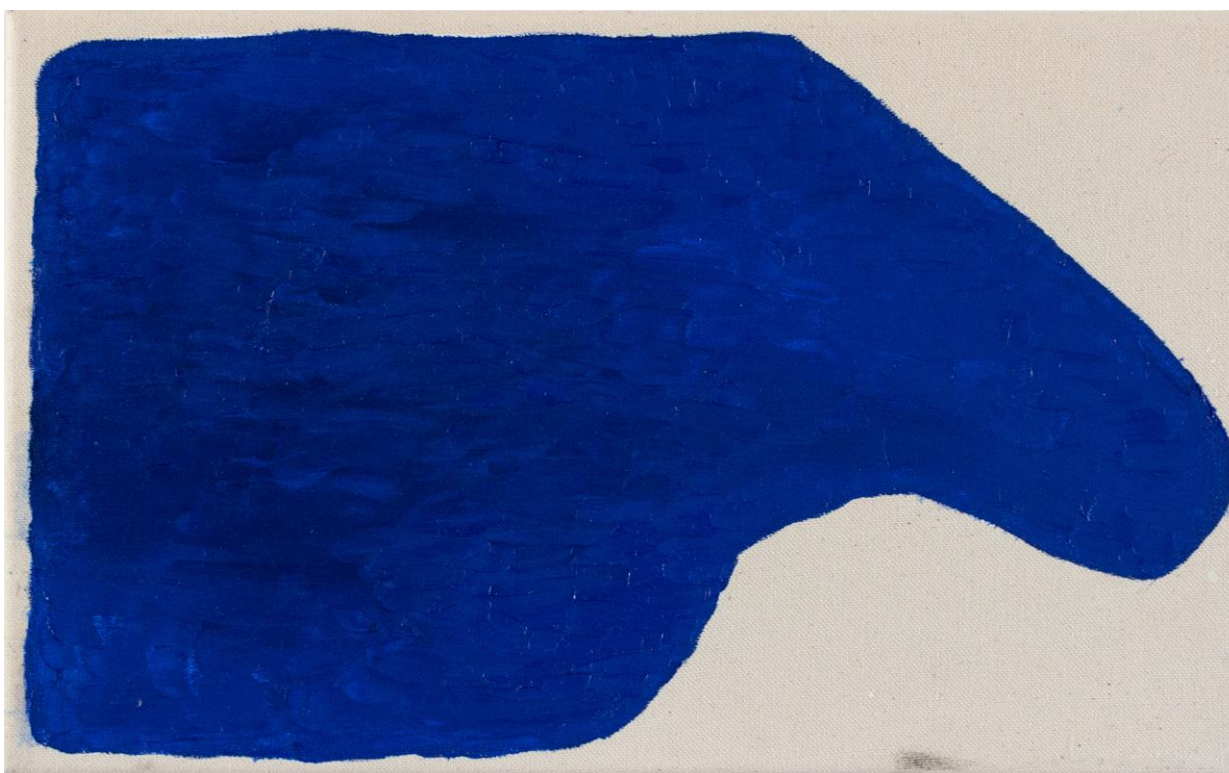
Bahňák, balakryl na plátně, 50 x 35 cm, 2019

Tůňka, balakryl a malířské barvy na plátně, 60 x 30 cm, 2019

N2, olej na plátně, 45 x 20 cm, 2019

Koupálko, olej na plátně, 40 x 25 cm, 2019

Díra po lesu v zatáčce (1), olej na plátně, 85 x 135 cm, 2019

Díra po lesu v zatáčce (2), olej na plátně, 120 x 220 cm, 2019

Náš les – tři generace, olej na plátně, 115 x 200 cm, 2019

Náš les – natřené stromky, olej na plátně, 105 x 125 cm, 2019

Lesní scény – taťka, olej na plátně, 30 x 40 cm, 2019 - rozpracované

Lesní scény – mamka, olej na plátně, 30 x 40 cm, 2019

Lesní scény – přestávka, olej na plátně, 30 x 40 cm, 2019